

Martyna Szczotka
Akademia Ignatianum w Krakowie

Muzyka instrumentalna i jej wpływ na jakość wytworów plastycznych dzieci 7-letnich – raport z badań

Instrumental Music and Its Influence
on the Quality of the Artistic Output
of Seven-Year-Old Children
– a Research Report

Wstęp

Pierwsze lata pobytu w szkole to okres bujnego życia umysłowego i uczuciowego dziecka. W tym okresie nauki konieczne jest znalezienie takich rozwiązań i metod, które umożliwią samodzielne doświadczanie oraz rozwiną postawy twórcze uczniów. Szerokim polem działalności może się okazać w tym momencie sztuka, która jest formą autoekspresji i daje możliwości wyrażania siebie. „Człowiek kształtuje się zarówno dzięki temu, że słucha, śpiewa, maluje, jak i dzięki temu, że ogląda”¹. Związki plastyki z muzyką możemy zaobserwować już od bardzo dawna. Przybierają one różne formy – od spekulatywnego łączenia kolorów z dźwiękami w starożytności i w średniowieczu, poprzez próby naukowego ujęcia tego zjawiska w renesansie, aż do skomplikowanych wyobrażeń plastyczno-muzycznych, tzw. synestezji, współcześnie.

¹ A. Natorff, *Popularyzacja osiągnięć plastycznych dzieci i młodzieży*, Warszawa 1988, s. 18.

Wprowadzenie inspiracji muzycznej do działania plastycznego jest uzasadnione psychologicznie i estetycznie. Wpływa niewątpliwie na rozwój estetyczny dziecka, kształtując jego wrażliwość na piękno otaczającego świata, rozwijając wyobraźnię. Zajęcia takie pozwalają nauczycielowi poznać osobowość dziecka, jego potrzeby, zainteresowania, zdolności oraz wrażliwość na usłyszaną muzykę. Z zajęć o charakterze integracyjnym dziecko wynosi korzyści poznawczo-intelektualne oraz wpływające na jego rozwój emocjonalny, kształtując wrażliwość artystyczną. Każdy odbiorca, w tym przypadku dziecko, podczas trwania i rozwijania przeżycia artystycznego konstruuje własny, osobisty obraz dzieła, zgodnie ze swymi możliwościami, doświadczeniami, potrzebami i nastrojem chwili. Realizacja tego rodzaju zajęć plastycznych ma na celu zwrócenie uwagi na fakt, iż takie same przeżycia i treści można wyrazić i przedstawić środkami artystycznymi właściwymi dla danego rodzaju sztuki².

Różnorodne podejścia do twórczości dzieci oraz próby stymulacji ich rozwoju plastycznego są przedmiotem badań wielu polskich i zagranicznych pedagogów (np. S. Popek, I. Wojnar, U. Szuścik, S. Szuman, V. Lowenfeld, P. Wallon), dlatego zainteresowanie tym tematem potwierdza ważność problemu zawartego w niniejszym opracowaniu. Jego rozwiązanie sprowadzało się do ustalenia, czy intensyfikacja procesu dydaktyczno-wychowawczego poprzez inspirowanie wyobraźni dzieci 7-letnich bodźcami w postaci muzyki instrumentalnej uczyni proces działania twórczego aktywniejszym, bardziej interesującym dla ucznia, a także skuteczniejszym z uwagi na ostateczny jego efekt.

Założenia wczesnoszkolnej edukacji plastycznej

Zajęcia plastyczne są jedną z podstawowych form ekspresji twórczej, szczególnie w pracy z dziećmi w młodszym wieku szkolnym. Zdaniem U. Szuścik głównym założeniem edukacji plastycznej jest kształtowanie percepcji wzrokowej przez jakości wizualne, do których zalicza: barwę, linię oraz bryłę. Przyjęte przez autorkę założenie rozwija twórczość plastyczną dzieci w wieku wczesnoszkolnym i przyczynia się do rozwoju działań plastycznych jako czynności samodzielnych i świadomych³. Edukacja plastyczna dziecka w młodszym wieku szkolnym ma zatem na celu:

- rozwijanie postawy otwartości wobec rozwiązywanych problemów plastycznych;

² M. Kisiel, *Muzyka w zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej. Studium metodyczno-badawcze*, Katowice 2005, s. 134.

³ U. Szuścik, *Kształtowanie percepcji wzrokowej jako stymulator działań plastycznych dziecka*, Cieszyń 1999, s. 42–43.

- kształtowanie samodzielności i postawy twórczej wobec zjawisk wizualnych bardzo szeroko rozumianych;
- doskonalenie sprawności manualnej i koordynacji wzrokowo-ruchowej;
- kształtowanie zdolności koncentracji uwagi, rozwijanie sprawności umysłowych, analizy i syntezy intelektualnej, motywacji do działań twórczych;
- rozwijanie doświadczeń z materią fizyczną w procesie stosowania różnorodnych technik plastycznych, narzędzi, ich możliwości ekspresyjnych;
- rozwijanie postawy samorealizacji i tolerancji⁴.

S.L. Popek⁵ pisze, iż w edukacji plastycznej dziecko ma do czynienia z tworzeniem i odbiorem dzieła plastycznego – jest więc twórcą i odbiorcą. Z tego też względu wyznacza się jej dwa cele:

- rozwijanie spontanicznej ekspresji plastycznej dziecka;
- przygotowanie dziecka do odbioru dzieła plastycznego⁶.

W programach nauczania dla I etapu edukacyjnego⁷ znajdujemy szczegółowe cele kształcenia i wychowania w zakresie edukacji plastycznej, do których należy:

- wyróżnianie i stosowanie podstawowych środków wyrazu plastycznego na płaszczyźnie i w przestrzeni;
- posługiwanie się podstawowymi narzędziami i materiałami w wyrażaniu sytuacji realnych i fantastycznych, własnych myśli i uczuć, inspirowanych literaturą i muzyką;
- organizowanie warsztatu własnej pracy, ekonomiczne wykorzystanie materiałów;
- rozróżnianie podstawowych dziedzin sztuk plastycznych, postaci i funkcji dzieł z tych dziedzin;
- budzenie przynależności kulturowej poprzez kontakt ze sztuką oraz tradycjami regionalnymi i narodowymi.

U. Szuścik wiele uwagi poświęciła w swoich pracach integracji plastyki z muzyką. W wyniku pedagogicznych poszukiwań doszła do wniosku, iż stymulując aktywność plastyczną dzieci należy wskazywać, że każdy rodzaj sztuki ma swoistą strukturę, formę, środki wyrazowe, czyli odrębny język artystyczny. Ów język jest poddany percepcji w czasie kontaktu z dziełem sztuki na poziomie odbioru odpowiadającym możliwościom i doświadczeniom poznawczym odbiorcy. Celem zajęć plastycznych o charak-

⁴ U. Szuścik, *Program autorski z zakresu kształcenia plastycznego dziecka w młodszym wieku szkolnym*, Warszawa 2000, s. 5.

⁵ S.L. Popek, *Psychologia twórczości plastycznej*, Kraków 2010, s. 264.

⁶ J. Hanisz, *Wesoła szkoła i przyjaciele. Program edukacji wczesnoszkolnej w klasach 1-3 szkoły podstawowej*. Warszawa 2009, s. 9.

⁷ T. Janicka-Panek, H. Małkowska-Zegadło, B. Bieliń, *Szkoła na miarę. Program nauczania dla I etapu – edukacji wczesnoszkolnej*, Warszawa 2009, s. 35; T. Janicka-Panek, H. Małkowska-Zegadło, B. Bieliń, *Elementarz XXI wieku. Program nauczania dla I etapu – edukacji wczesnoszkolnej*, Warszawa 2014, s. 9.

terze integracyjnym jest ukazanie uczniom nie tylko różnic, ale i podobieństw tendencji i form artystycznych w muzyce i plastyce. Uświadomienia wymaga bowiem to, iż rytm muzyczny, rysunek melodii, barwę tonów, harmonię dźwięków, fakturę i formę kompozycji muzycznej artyści plastycy przekładają na rytm, linię, barwę, fakturę, kompozycję, harmonię, tony barwne, formę plastyczną. Nawet pojęcia i kryteria uważane dotychczas za wyłącznie muzyczne, jak ruch i prędkość, są włączane do ekspresji plastycznej⁸.

Muzyka instrumentalna

Muzyka jest jedną ze sztuk pięknych. Istnieje odkąd człowiek pojawił się na ziemi. Od pradawnych czasów była dla niego źródłem radości i smutku, zadumy nad sensem życia, refleksji. Zawsze też towarzyszyła mu w pracy, w czasie nauki, zabawy czy walki. Muzyka silnie oddziałuje na psychikę człowieka i należy do najbardziej podstawowych jego potrzeb duchowych. Jest ona doskonałym medium subiektywnych przeżyć leżących u podstaw rozwoju intelektualnego i osobowościowego. Często obcowanie z nią nie jest w pełni świadome. Muzyka „płynie” gdzieś obok, a ludzie niejednokrotnie nie zdają sobie sprawy z jej istnienia. Jedni mówią, że człowiek potrzebuje jej do „ilustracji” swojej egzystencji, inni twierdzą, że owa muzyka „zabija” ciszę, która w dobie szaleńczego tempa życia jest nie do zniesienia. Z drugiej strony człowiek sięga po nią z pełną świadomością, aby towarzyszyła mu w najważniejszych momentach jego życia. Te dwa aspekty istnienia muzyki świadczą, iż jest ona potężnym czynnikiem pobudzającym do działania oraz wyrazem ludzkich uczuć i postaw⁹.

Klasyfikacji muzyki można dokonać z różnych punktów widzenia, najczęściej z uwagi na: formę przekazu, środki wykonawcze, ilość wykonawców, treść, obecność lub brak elementu harmonicznego, odrębność narodową, rozwój historyczny, źródło inspiracji¹⁰. Muzyka wykazuje ogromną różnorodność. Decydują o tym tzw. elementy muzyczne, które porządkują materiał dźwiękowy będący tworzywem dzieła muzycznego. W wyniku współdziałania elementów muzyki dzieło otrzymuje określony kształt. Do najistotniejszych elementów muzyki zaliczamy: rytmikę, melodykę, harmonikę, dynamikę, agogikę czyli tempo, kolorystykę oraz artykulację¹¹.

⁸ U. Szuścik, *Muzyka stymulacją aktywności plastycznej. Z doświadczeń kształcenia plastycznego dzieci i studentów*, [w:] *Z teorii i praktyki wychowania muzycznego*, (red.) H. Danel-Bobrzyk, Katowice 1997, s. 93–94.

⁹ W. A. Sacher, *Pedagogika muzyki. Teoretyczne podstawy powszechnego kształcenia muzycznego*, Kraków 2012, s. 22.

¹⁰ Z. Burowska, *Wprowadzenie w kulturę muzyczną*, Warszawa 1991, s. 11.

¹¹ Tamże, s. 12–23.

Muzyka instrumentalna jest przeznaczona do wykonania na instrumentach, w przeciwieństwie do muzyki na głosy ludzkie (wokalnej)¹². Inaczej mówiąc, jest to muzyka bez współdziałania śpiewu. Wyodrębniamy dwa podstawowe rodzaje muzyki instrumentalnej:

- zespołową,
 - kameralną,
 - orkiestrową,
- solową (utwory wykonywane na instrumenach solowych, np. organy, fortepian, lutnia, skrzypce)¹³.

Problemy badawcze, hipotezy i metoda badań

W kategoriach naukowych badania są jedną z form ludzkiej aktywności. Jest ona ukierunkowana na poszukiwanie i poznawanie odkrywanych zjawisk, na studiowanie ich natury oraz doskonalenie infrastruktury i funkcji badanych środowisk i systemów. Pierwszym etapem postępowania badawczego jest określenie przedmiotu badań i sformułowanie ich celu.

Przedmiotem badań są wytwory plastyczne dzieci 7-letnich inspirowane bodźcem słuchowym w postaci muzyki instrumentalnej. Głównym celem badań jest próba ustalenia, czy i w jaki sposób muzyka instrumentalna wpływa na jakość wytworów plastycznych dzieci 7-letnich.

Podstawowym warunkiem podejmowania wszelkich badań naukowych jest uzmysłowienie przez badacza problemów, a często też hipotez, określających w sposób możliwie precyzyjny cel i zakres planowanych przedsięwzięć badawczych.

Problem badawczy wyrażono następującym pytaniem:

- Czy i jaki wpływ na jakość wytworów plastycznych dzieci 7-letnich wywiera stymulacja aktywności plastycznej bodźcami słuchowymi w postaci programowej muzyki instrumentalnej?

Problem główny, jak zauważa A.W. Maszke, wymaga dekompozycji na wiele problemów szczegółowych, które mogą być traktowane jako zbiór elementów sprzyjających udzieleniu pełnej odpowiedzi na główny problem badawczy¹⁴. Zatem powyższy problem badawczy uzupełniono o następujące problemy szczegółowe:

- Czy poziom uzdolnień plastycznych determinuje jakość wytworów plastycznych inspirowanych muzyką instrumentalną?
- Czy poziom uzdolnień plastycznych determinuje jakość wytworów plastycznych bez wcześniejszego słuchania muzyki instrumentalnej?

¹² A. Chodkowski (red.), *Encyklopedia muzyki*, Warszawa 1995, s. 389.

¹³ Tamże.

¹⁴ A.W. Maszke, *Tok przygotowywania badań*, [w:] *Podstawy metodologii badań w pedagogice*, (red.) S. Palka, Gdańsk 2010, s. 160.

- Czy prace plastyczne dzieci 7-letnich inspirowanych odtwarzaną muzyką mają:
 - większą liczbę szczegółów,
 - bogatszą kolorystykę,
 - wyraźniejszy ruch i rytm,
 - ciekawszą kompozycję,
 - bardziej odzwierciedlający kształt i proporcje,
 - staranniejsze wykonanie,
 - precyzyjniej odzwierciedlony temat,
 - ciekawsze ogólne walory artystyczne?
- Czy integracja plastyki z muzyką przeprowadzona podczas zajęć dzieci 7-letnich wpływa na zachowania dzieci przejawiające się w:
 - tempie rozpoczęcia pracy,
 - zainteresowaniu,
 - skupieniu uwagi,
 - wykonywaniu poleceń,
 - poszukiwaniu pomocy?

Skuteczne przeprowadzenie badań naukowych wymaga, oprócz sformułowania problemów badawczych, także wysunięcia hipotez¹⁵. Dla potrzeb mojej pracy przyjąłem następującą hipotezę główną:

Stymulacja aktywności plastycznej bodźcami słuchowymi w postaci muzyki instrumentalnej wzbogaca jakość wytworów plastycznych dzieci 7-letnich.

Hipotezy szczegółowe to:

- Poziom uzdolnień plastycznych determinuje jakość wytworów plastycznych inspirowanych muzyką instrumentalną.
- Poziom uzdolnień plastycznych determinuje jakość wytworów plastycznych bez wcześniejszego słuchania muzyki instrumentalnej.
- Prace plastyczne dzieci 7-letnich pobudzonych odtwarzaną muzyką mają:
 - większą liczbę szczegółów,
 - bogatszą kolorystykę,
 - wyraźniejszy ruch i rytm,
 - ciekawszą kompozycję,
 - bardziej odzwierciedlający kształt i proporcje,
 - staranniejsze wykonanie,
 - precyzyjniej odzwierciedlony temat,
 - ciekawsze walory artystyczne.

● Integracja plastyki z muzyką przeprowadzona podczas zajęć dzieci 7-letnich wpływa na ich zachowania przejawiające się w:

- tempie rozpoczęcia pracy,
- zainteresowaniu,
- skupieniu uwagi,
- wykonywaniu poleceń,
- poszukiwaniu pomocy.

Podstawową kategorią występującą w badaniach empirycznych w czasie weryfikacji hipotez jest zmienna. Tabela 1 przedstawia zmienne prezentowanej pracy i ich wskaźniki.

Tabela 1. Zmienne i ich wskaźniki

	Zmienna niezależna	Zmienna zależna	Zmienna pośrednicząca
zmienne	muzyka instrumentalna wprowadzona do zajęć plastycznych dzieci 7-letnich	poziom wytworów plastycznych dzieci 7-letnich	poziom uzdolnień plastycznych dzieci 7-letnich, funkcjonowanie dzieci 7-letnich podczas działania twórczego
wskaźniki	liczba i opis jakościowy utworów muzycznych	wynik oceny sędziów kompetentnych według 5-punktowej skali	wynik punktowy kwestionariusza uzdolnień plastycznych, wynik opisowy według arkusza obserwacji

Źródło: opracowanie własne

Zasadniczą metodą badań jaką zastosowano w prezentowanej pracy był naturalny eksperyment pedagogiczny. W tym przypadku oparto się na kanonie jedynej różnicy, w którym postuluje się wybór dwóch grup zbliżonych do siebie pod możliwie wszystkimi ważniejszymi względami, z wyjątkiem czynnika eksperymentalnego. W ramach metody eksperymentu zastosowano technikę grup równoległych zwaną również techniką grup porównawczych. Całość badań nad wpływem muzyki instrumentalnej na jakość wytworów plastycznych dzieci 7-letnich przebiegała w dwóch etapach. Pierwszy etap (diagnostyczny) stanowił pomiar początkowy mający na celu określenie aktualnego poziomu uzdolnień plastycznych dzieci oraz oszacowanie równoważności

badanych grup pod względem posiadanych w tym kierunku uzdolnień. Etap drugi był eksperymentem, realizowanym raz w tygodniu w ramach zajęć edukacji plastycznej. Polegał na wprowadzeniu przed wykonywaniem prac plastycznych przez uczniów odtwarzanej muzyki instrumentalnej. Grupa kontrolna na tym etapie odbywała zajęcia według obowiązującego programu plastycznego, który zakładał podanie tylko i wyłącznie samego tematu pracy. W obu grupach tematy były jednakowe.

Podczas eksperymentu zastosowano również technikę obserwacji skategoryzowanej. Obserwacja aktywności artystycznej dzieci 7-letnich prowadzona była według określonych kategorii, takich jak:

- tempo rozpoczęcia pracy;
- zainteresowanie;
- skupienie uwagi;
- wykonywanie poleceń;
- poszukiwanie pomocy.

Następną techniką, którą posłużono się w badaniach był wywiad przeprowadzony kolejno z nauczycielami jednej i drugiej klasy. Dla sporządzenia diagnozy poziomu uzdolnień plastycznych dzieci 7-letnich zastosowano technikę wywiadu *ex post*. Opinia nauczycieli o uzdolnieniach plastycznych uczniów oparta na skategoryzowanej obserwacji dotyczyła:

- zaangażowania w rysowanie, malowanie i lepienie;
- szybkości uczenia się rysowania nowych wzorów i figur;
- dokładności rysunków i ich rozłożenia w przestrzeni;
- łatwości zapamiętywania wyuczonych wzorów;
- szybkości i łatwości zapamiętywania pojęć plastycznych;
- czasu potrzebnego na wykonanie rysunków i innych prac plastycznych;
- umiejętności rysowania z wyobraźni;
- umiejętności dobierania proporcji i barw oraz zagospodarowania przestrzeni w pracach;
- adekwatności plastycznego odtwarzania treści muzyki i literatury;
- samodzielności w wyborze tematu pracy i jej oryginalnego wykonania.

Inną wykorzystaną w badaniach techniką była analiza dokumentów. Dokumentami były prace plastyczne dzieci 7-letnich wykonane podczas eksperymentu.

Nieodzownym etapem badań pedagogicznych jest projektowanie narzędzi badawczych, czyli dobieranie lub konstruowanie odpowiednich sposobów umożliwiających rozwiązanie problemów badawczych czy weryfikowanie przyjętych hipotez. Jednym z narzędzi badawczych był kwestionariusz wywiadu *ex post* przeznaczony dla nauczycieli obu badanych grup. Za jego pomocą możliwe było dokonanie oceny poziomu uzdolnień plastycznych dzieci. Narzędziem badawczym, umożliwiającą-

cym porównanie jakości wytworów plastycznych dzieci 7-letnich w grupie eksperymentalnej i kontrolnej, był arkusz oceny prac plastycznych mojego autorstwa. Niniejszy arkusz, przeznaczony dla sędziów kompetentnych, obejmował następujące kryteria:

- liczbę szczegółów;
- liczbę barw;
- adekwatność kolorystyczną;
- ruch i rytm;
- rozmieszczenie elementów na kartce;
- odzwierciedlenie kształtów i proporcji;
- staranność wykonania;
- odzwierciedlenie tematu pracy;
- ogólne walory artystyczne.

Przeprowadzając obserwację w jednej i drugiej klasie wykorzystano jako narzędzie arkusz obserwacyjny, w którym odnotowano wszelkie spostrzeżenia i uwagi mające związek z funkcjonowaniem dzieci 7-letnich podczas aktywności artystycznej.

Przebieg badań

Badania przeprowadzono w Szkole Podstawowej nr 7 z Oddziałami Integracyjnymi im. M. Skłodowskiej-Curie w Jaworznie. Jest to najmłodsza i najnowocześniejsza szkoła podstawowa w tym mieście. Wybrana do eksperymentu od samego początku swego istnienia zapewnia swoim wychowankom właściwą bazę dydaktyczną. Badaniami objęto 38 dzieci 7-letnich z dwóch zespołów klasowych. Jedna klasa stanowiła grupę eksperymentalną, a druga kontrolną. Doboru grup do badań dokonano celowo. Spośród pięciu klas wybrano dwie, które w niewielkim stopniu różniły się pod względem liczby uczniów, płci, poziomu umysłowego oraz społecznego.

Po uzyskaniu materiału w postaci opinii nauczycieli o poziomie uzdolnień plastycznych wychowanków oszacowano równoważność grup pod względem niniejszych uzdolnień. Wartości średnich w obu przypadkach były zróżnicowane ($M = 25,3$; $M = 27,3$). W związku z tym do grupy eksperymentalnej zakwalifikowano tę, która odznaczała się w chwili rozpoczęcia badań niższym poziomem uzdolnień plastycznych. Czynnikiem eksperymentalnym były utwory instrumentalne, których wysłuchanie poprzedzało realizację tematu prac plastycznych. W grupie kontrolnej podane były tylko i wyłącznie tematy prac, które w obu grupach były jednakowe. Zestawienie wybranych tytułów utworów i technik plastycznych przedstawiono w tabeli 2.

Artykuły i raporty z badań/Articles and Cases Reports

Tabela 2. Utwory instrumentalne i przyporządkowane im techniki plastyczne

Autor	Tytuł utworu	Technika plastyczna
B. Bartok	Taniec niedźwiedzia	rysowanie kredkami ołówkowymi
J. Łuciuk	Ptasi wieczór	rysowanie pastelami
J. Ibert	Mały, biały osiołek	malowanie farbą akwarelową
A. Copland	Kot i mysz	malowanie farbą plakatową
J. Łuciuk	Księżycowa rakietka	wydzieranka z papieru kolorowego

Źródło: opracowanie własne

Spośród wielu technik plastycznych do eksperymentu wybrano te, które są bardzo dobrze znane uczniom edukacji wczesnoszkolnej. Wykonane prace plastyczne zaprezentowano do zaopiniowania grupie sędziów kompetentnych. Prace zostały ocenione zgodnie z przyjętymi i zaprezentowanymi powyżej kategoriami.

Wszystkie utwory muzyczne będące bodźcem dla wytworów plastycznych dzieci 7-letnich wybrano bardzo starannie. Podstawowymi kryteriami ich doboru były:

- krótki czas trwania utworu umożliwiający wysłuchanie całego utworu i zapamiętanie jego warstwy nastrojowej;
- wyrazista rytmika, którą dzieci adekwatnie i interesująco przekładają na rytmiczność kształtów i barw;
- wyrazista forma pozwalająca na reprezentację zmian przebiegu utworu¹⁶.

Utwory zaczerpnięto z płytoteki dla klas I–III kształcenia zintegrowanego. Były one wykonywane na fortepian. Każdy utwór posiadał swoje cechy stanowiące o jego odmienności.

Wyniki badań

Diagnozę poziomu uzdolnień plastycznych dzieci 7-letnich sporządzono na podstawie opinii nauczycieli o niniejszych uzdolnieniach opartej na skategoryzowanej obserwacji (*ex post factum*). Korzystając ze skali zamieszczonej poniżej ustalono poziom uzdolnień plastycznych w badanych grupach:

- 40 punktów – dzieci bardzo zdolne plastycznie;
- 39–27 punktów – dzieci zdolne plastycznie;
- 26–15 punktów – dzieci o przeciętnym poziomie uzdolnień plastycznych;
- 14–3 punktów – dzieci o niskim poziomie uzdolnień plastycznych.

W grupie eksperymentalnej wśród 19 dzieci było 1 dziecko bardzo uzdolnione plastycznie, 7 dzieci zdolnych (uzyskały od 39 do 27 punktów)

i również 7 dzieci o przeciętnym poziomie uzdolnień plastycznych (otrzymały od 26 do 15 punktów), natomiast 4 uczniów uzyskało najniższą liczbę punktów. W grupie kontrolnej 3 dzieci było bardzo zdolnych, 8 dzieci zdolnych i 7 uczniów o przeciętnym poziomie uzdolnień plastycznych. Tylko jedno dziecko w tej grupie reprezentowało słaby poziom uzdolnień plastycznych.

Tabela 3. Poziom uzdolnień plastycznych a wyniki oceny prac plastycznych dzieci w grupie eksperymentalnej

Lp.	Poziom uzdolnień plastycznych	Wartość średniej ze wszystkich prac	Oceny prac plastycznych				
			Taniec niedźwiedzia	Ptasi wieczór	Mały, biały osiołek	Kot i mysz	Księżycowa rakietka
1.	40	356,4	371	352	368	359	350
2.	39	333,4	359	343	301	334	330
3.	38	339,2	358	349	333	337	319
4.	34	335,8	329	360	327	334	329
5.	31	319,2	327	328	327	302	312
6.	31	317,4	337	321	285	316	328
7.	30	313,4	363	322	269	273	340
8.	30	295	290	310	284	315	276
9.	26	278,2	244	302	254	271	320
10.	26	291,2	289	291	300	270	306
11.	25	283,2	257	301	280	275	303
12.	25	294,6	288	302	281	283	319
13.	24	294,4	290	300	300	280	302
14.	23	271	272	302	222	269	290
15.	16	259,4	242	316	246	253	240
16.	14	262,4	258	297	238	249	270
17.	13	247,2	240	279	228	251	238
18.	10	221	201	238	230	239	197
19.	5	212,2	199	220	229	230	183
Wartości średnie dla grupy	25,3	290,8	290,2	307	279,1	286,3	292,2

Źródło: opracowanie własne

Na podstawie przeprowadzonych badań można przypuszczać, że poziom uzdolnień plastycznych determinuje jakość prac plastycznych inspirowanych muzyką instrumentalną (tabela 3). Dzieci o wysokim poziomie uzdolnień plastycznych uzyskały wyższe oceny prac plastycznych niż dzieci zdolne plastycznie, a te z kolei otrzymały wyższe oceny niż dzieci o przeciętnym poziomie uzdolnień plastycznych. Najniżej zostały ocenione prace dzieci o niskim poziomie tych uzdolnień. Ponadto, wartość średniej ze wszystkich prac wynosiła maksymalnie 405 punktów. W grupie eksperymentalnej najwyższa średnia ze wszystkich prac to 356,4, a najniższa 212,2. Siedmioro dzieci (zdolnych plastycznie) uzyskało średnią mieszczącą się w granicach od 339,2 do 295 i również tyle samo uczniów o przeciętnych zdolnościach plastycznych otrzymało średnią od 294,6 do 259,4, natomiast czworo o niskim poziomie uzdolnień plastycznych od 262,4 do 212,2. Wartości średnie dla całej grupy wskazują, że najwyżej zostały ocenione prace plastyczne wykonane do utworu „Ptasi wieczór” (307), nieco niżej „Księżycowa rakieta” (292,2), „Taniec niedźwiedzia” (290,2), dalej „Kot i mysz” (286,3), a najniżej „Mały, biały osiołek” (279,1). Na podstawie uzyskanych wyników badań można wnioskować, że najbardziej preferowaną techniką plastyczną było rysowanie pastelami, a najmniej malowanie farbą akwarelową. W grupie tej nie było dziecka, które otrzymało maksymalną liczbę punktów. Najwyższa ocena wynosiła 371 punktów, a najniższa 183. Czy poziom uzdolnień plastycznych warunkuje jakość wytworów plastycznych bez wcześniejszego słuchania muzyki instrumentalnej wskażą wyniki badań przedstawione w poniższym zestawieniu tabelarycznym.

Tabela 4. Poziom uzdolnień plastycznych a wyniki oceny prac plastycznych dzieci w grupie kontrolnej

Lp.	Poziom uzdolnień plastycznych	Wartość średniej ze wszystkich prac	Oceny prac plastycznych				
			Taniec niedźwiedzia	Ptasi wieczór	Mały, biały osiołek	Kot i mysz	Księżycowa rakieta
1.	40	354,2	346	358	370	350	347
2.	40	403,4	399	405	405	403	405
3.	40	387,8	385	386	397	387	384
4.	39	338,6	341	349	342	332	329
5.	34	321	323	333	330	329	290
6.	32	301,6	331	301	292	289	295
7.	32	280,2	273	292	272	254	310
8.	32	265,8	297	248	223	237	324
9.	30	267	251	270	239	280	295
10.	30	261,8	275	282	235	238	279
11.	27	260,4	245	300	235	264	258
12.	22	266,4	270	259	238	233	332
13.	19	242,6	240	219	231	267	256
14.	18	230,2	244	278	216	218	195
15.	18	241,6	217	269	240	231	251
16.	17	220,6	232	245	191	195	240
17.	17	244,4	244	240	266	230	242
18.	17	229,4	227	265	227	219	209
19.	14	217	240	229	201	187	228
Wartości średnie dla grupy	27,3	280,7	283,2	290,9	271,1	270,7	287,8

Źródło: opracowanie własne

W grupie kontrolnej dzieci bardzo zdolne plastycznie również uzyskały wyższe oceny prac plastycznych niż dzieci zdolne plastycznie, a te z kolei otrzymały wyższe oceny niż dzieci wykazujące przeciętny poziom zdolności plastycznych (tabela 4). W grupie dzieci 7-letnich było jedno dziecko o niskim poziomie uzdolnień plastycznych, które otrzymało od sędziów kompetentnych niskie oceny. Opierając się na powyższych wynikach moż-

na przyjąć, że poziom uzdolnień plastycznych determinuje jakość prac plastycznych bez uprzedniego słuchania muzyki. W grupie kontrolnej najwyższa średnia ze wszystkich prac wynosiła 403,4, a najniższa 217. Troje dzieci bardzo zdolnych plastycznie uzyskało średnią mieszczącą się w przedziale od 403,4 do 254,2, ośmioro dzieci zdolnych plastycznie od 338,6 do 260,4, a siedmioro o przeciętnym poziomie uzdolnień plastycznych uzyskało średnią od 266,4 do 220,6. W tej grupie, podobnie jak w grupie eksperymentalnej, najwyższej zostały ocenione prace plastyczne wykonane do utworu „Ptasi wieczór” (290,9), nieco niżej „Księżycowa rakieta” (287,8), następnie „Taniec niedźwiedzia” (283,2), dalej „Mały, biały osiołek” (271,1), a najniżej „Kot i mysz” (270,7). W grupie kontrolnej najbardziej atrakcyjną techniką było również rysowanie pastelami, a najmniej malowanie farbą plakatową. W niniejszej grupie było jedno dziecko, które otrzymało najwyższą ocenę prac plastycznych wynoszącą 405 punktów. Z kolei ocena najniższa wynosiła 187.

Tabela 5 prezentuje zestawienie wyników średnich ocen prac plastycznych uzyskanych przez badane grupy. Średnia ocen prac plastycznych w grupie eksperymentalnej jest wyższa od średniej ocen w grupie kontrolnej. Zarówno w grupie eksperymentalnej, jak i kontrolnej najwyższą średnią uzyskały prace plastyczne wykonane do utworu „Ptasi wieczór”, natomiast najniższą średnią w grupie eksperymentalnej uzyskały prace pt. „Mały, biały osiołek”, a w grupie kontrolnej „Kot i mysz”.

Tabela 5. Średnia ocen prac plastycznych w grupie eksperymentalnej (E) i kontrolnej (K) z uwzględnieniem tematyki

Grupa	Oceny prac plastycznych				
	Taniec niedźwiedzia	Ptasi wieczór	Mały, biały osiołek	Kot i mysz	Księżycowa rakieta
E	290,2	307	279,1	286,3	292,2
K	283,2	290,9	271,1	270,7	287,8
Różnica	7	16,1	8	15,6	4,4

Źródło: opracowanie własne

W tabeli 6 zaprezentowano wyniki jednej i drugiej grupy pod względem uzyskanych ocen wytworów plastycznych zgodnie z przyjętymi kategoriami.

Tabela 6. Wyniki oceny jakości prac plastycznych zgodnie z przyjętymi kategoriami w grupie eksperymentalnej (E) i kontrolnej (K)

Grupa	Kategorie oceny prac plastycznych																	
	Liczba szczegółów		Liczba barw		Adekwatność kolorystyczna		Ruch i rytm w pracy		Rozmieszczenie elementów na kartce		Odzwierciedlenie kształtów i proporcji		Staranność wykonania		Odzwierciedlenie tematu pracy		Ogólne walory artystyczne	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
E	3312	77,5	3326	77,8	3290	77	3335	78	3282	76,8	3279	76,7	3300	77,2	3318	77,6	3298	77,1
K	3025	70,8	3056	71,5	2996	70,1	3002	70,2	2972	69,5	3007	70,3	3043	71,2	3016	70,5	3005	70,3
Różnica	287	6,7	270	6,3	294	6,9	333	7,8	310	7,3	272	6,4	257	6	302	7,1	293	6,8

Źródło: opracowanie własne

Na podstawie danych w tabeli 6 można przyjąć, że oceny prac plastycznych zgodnie z przyjętymi kategoriami są wyższe w grupie eksperymentalnej. Pozwala to sądzić, iż muzyka instrumentalna wpływa pozytywnie na jakość wytworów plastycznych dzieci 7-letnich. Prace dzieci inspirowanych odtwarzaną muzyką charakteryzują się większą liczbą szczegółów (różnica 6,7%), są barwniejsze (6,3%), bardziej adekwatne kolorystycznie (6,9%), mają wyraźniejszy ruch i rytm (7,8%), ciekawszą kompozycję (7,3%), bardziej odzwierciedlający kształt i proporcje (6,4%), staranniejsze wykonanie (6%), precyzyjniej odzwierciedlony temat (7,1%) oraz ciekawsze ogólne walory artystyczne (6,8%).

Obserwacja zachowania dzieci 7-letnich miała miejsce podczas każdego zajęcia plastycznych zarówno w grupie eksperymentalnej, jak i kontrolnej. Umożliwiła uzyskanie materiału związanego z przebiegiem procesu działania twórczego dzieci objętych badaniem. Ogólną analizę uzyskanych wyników obserwacji funkcjonowania dzieci 7-letnich w trakcie działania twórczego przedstawiono w tabelach 7 i 8.

Artykuły i raporty z badań/Articles and Cases Reports

Tabela 7. Wyniki badań obserwacyjnych dzieci z grupy eksperymentalnej według przyjętych kategorii ze wskaźnikami procentowymi

Kategorie zachowań	Liczebność	
	N	%
Natychmiastowe rozpoczęcie pracy	57	16,5
Zainteresowanie	90	26,1
Uwaga	79	22,9
Wykonywanie poleceń	90	26,1
Próba poszukiwania pomocy	29	8,4

Źródło: opracowanie własne

W grupie eksperymentalnej 16,5% zachowań świadczy o natychmiastowym rozpoczynaniu prac plastycznych, 26,1% postaw wskazuje na ciekawość i zainteresowanie podjętym tematem pracy. Opierając się na powyższych wynikach można również zauważyć, iż 22,9% zachowań charakteryzowało się skupieniem uwagi podczas zajęć. Biorąc pod uwagę kolejną kategorię można przyjąć, iż 26,1% dzieci 7-letnich wykazywało się dużym zaangażowaniem i chętnie wykonywało wszelkie polecenia nauczyciela, a tylko 8,4% próbowało szukać dodatkowej pomocy wśród rówieśników czy prowadzącego zajęcia.

Tabela 8. Wyniki badań obserwacyjnych dzieci z grupy kontrolnej według przyjętych kategorii ze wskaźnikami procentowymi

Kategorie zachowań	Liczebność	
	N	%
Natychmiastowe rozpoczęcie pracy	49	13,4
Zainteresowanie	83	22,7
Uwaga	76	20,8
Wykonywanie poleceń	89	24,3
Próba poszukiwania pomocy	69	18,8

Źródło: opracowanie własne

W grupie kontrolnej tylko 13,4% zachowań wskazuje na natychmiastowe rozpoczęcie pracy przez dzieci, 22,7% świadczy o fascynacji zaproponowanym tematem do realizacji. Poziom skupienia uwagi w tej grupie także jest niższy niż w grupie eksperymentalnej 20,8%. Jednakże 24,3% dzieci 7-letnich wykonywało wszelkie polecenia, a 18,8% uczniów podczas zajęć w chwili pojawienia się trudności szukało pomocy u innych jednak wytrwale i samodzielnie dążyło do realizacji powierzonych zadań.

Porównując uzyskane wyniki obserwacji w jednej i drugiej grupie można przyjąć, że zajęcia integrujące plastykę z muzyką wpłynęły pozytywnie na zachowanie dzieci 7-letnich podczas działania twórczego. W trakcie zajęć szybciej powstawała u nich koncepcja plastyczna do samodzielnej realizacji, uczniowie byli bardziej zaangażowani i pochłonięci pracą, potrafili skupić przez dłuższy czas swoją uwagę na konkretnym zadaniu, chętniej wykonywali wszelkie polecenia, byli bardziej samodzielni i w mniejszym stopniu wzorowali się na innych pracach.

Podsumowanie i wnioski

Analiza wyników badań umożliwiła weryfikację przyjętych w artykule hipotez:

- Stymulacja aktywności plastycznej bodźcami słuchowymi w postaci programowej muzyki instrumentalnej wzbogaca jakość wytworów plastycznych dzieci 7-letnich;
- Poziom uzdolnień plastycznych determinuje jakość wytworów plastycznych inspirowanych muzyką instrumentalną;
- Poziom uzdolnień plastycznych determinuje jakość wytworów plastycznych bez wcześniejszego słuchania muzyki instrumentalnej;
- Prace plastyczne dzieci 7-letnich inspirowanych odtwarzaną muzyką mają większą ilość szczegółów, bogatszą kolorystykę, wyraźniejszy ruch i rytm, ciekawszą kompozycję, bardziej odzwierciedlający kształt i proporcje, staranniejsze wykonanie, precyzyjniej odzwierciedlony temat, ciekawsze ogólne walory artystyczne;
- Integracja plastyki z muzyką podczas zajęć dzieci 7-letnich wpływa na zachowania dzieci przejawiające się w: tempie rozpoczęcia pracy, zainteresowaniu, skupieniu uwagi, wykonywaniu poleceń, poszukiwaniu pomocy.

Wyniki badań pozwoliły sformułować poniższe wnioski istotne dla praktyki edukacyjnej:

- Zajęcia plastyczne o charakterze integracyjnym są korzystniejsze dla dzieci ze względu na fakt, iż w większym stopniu rozwijają ich inwencję twórczą oraz kształtują wrażliwość artystyczną i procesy poznawcze (spostrzeganie, myślenie, wyobraźnię). Pobudzają zatem różne sfery aktywności dziecka, co sprzyja harmonijnemu i wszechstronnemu rozwijaniu osobowości;

- Forma zajęć plastyczno-muzycznych sprzyja realizacji postulatu korelacji przedmiotowej przez ukazanie różnic i podobieństw tendencji oraz form artystycznych w plastyce i muzyce;
- Nauczyciel prowadząc zajęcia plastyczno-muzyczne, powinien mieć na uwadze warunki decydujące o ich powodzeniu. Chodzi o: umiejętność pozostawienia dzieciom swobody działań, wytworzenie odpowiedniego klimatu potrzebnego do odbierania i wyrażania przeżyć artystycznych, umiejętność pobudzania dzieci do twórczości, do samodzielnych poszukiwań, dobór odpowiedniej muzyki i technik plastycznych, dyskretne uczestniczenie w twórczej pracy plastycznej dzieci, zapewnienie im satysfakcji z wykonywanych prac i akceptacja efektów, obserwację zachowania się dzieci podczas zajęć;
- Obserwacja aktywności artystycznej dzieci podczas zajęć plastyczno-muzycznych jest istotnym warunkiem wieloaspektowej analizy ich twórczości plastycznej, ponieważ na jej podstawie można wnioskować o zaangażowaniu oraz radości tworzenia lub też o pewnych trudnościach i zahamowaniach. Obserwacja procesu działania twórczego umożliwia wykrycie kryzysów w twórczości plastycznej dzieci.

„Malowanie muzyki”, a szczególnie utworów instrumentalnych, których treść nie jest jednoznacznie podana, lecz wyrażona jedynie tytułem doskonale rozwija wyobraźnię dziecięcą. Należy więc pozwolić dzieciom „mocować się” z własną wyobraźnią, by mogły ująć w niewerbalne znaki graficzne odbierany z płynących dźwięków muzyki nastrój. Przeżycia związane z takim działaniem mogą „wdrukować się” w psychikę dziecka na długo pozostawiając w sferze poznawczej i emocjonalnej poznany utwór muzyczny. Warto pamiętać, że plastyczne wytwory dziecka nie potrzebują żadnego ukierunkowania w stronę treści programowych. Przedmiotem zabiegów pedagogicznych jest tu wyłącznie proces tworzenia, którego źródłem są wyobrażenia, nastroje i forma zaczerpnięta z muzyki. Ukazując więc walory dydaktyczno-wychowawcze zajęć integrujących plastykę z muzyką, kończę słowami E. Lipskiej: „Dziecku wystarczy kilka kresek i jedno kółko, by namalować człowieka. Ale i ono i wszystkie inne dzieci wiedzą doskonale, jak człowiek naprawdę wygląda. Podobnie jak z muzyką – «rysuje» ona dźwiękami kilka tych najważniejszych kresek, a nasza pamięć i wyobrażenia dopowiadają nam resztę”¹⁷.

Bibliografia

- Bonna-Medyńska B., *Muzyka w zintegrowanym systemie wychowania przedszkolnego*, [w:] *Muzyka środkiem wychowania młodych*, (red.) J. Lach, Z. Nawrocka, M. Popielińska, Wyd. Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2001.
- Burowska Z., *Wprowadzenie w kulturę muzyczną*, WSiP, Warszawa 1991.
- Chodkowski A. (red.), *Encyklopedia muzyki*, PWN, Warszawa 1995.
- Hanisz J., *Wesoła szkoła i przyjaciele. Program edukacji wczesnoszkolnej w klasach 1–3 szkoły podstawowej*, WSiP, Warszawa 2009.
- Janicka-Panek T., Małkowska-Zegadło H., Bieleń B., *Elementarz XXI wieku. Program nauczania dla I etapu – edukacji wczesnoszkolnej*, Wyd. Nowa Era, Warszawa 2014.
- Janicka-Panek T., Małkowska-Zegadło H., Bieleń B., *Szkoła na miarę. Program nauczania dla I etapu – edukacji wczesnoszkolnej*, Wyd. Nowa Era, Warszawa 2009.
- Kisiel M., *Muzyka w zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej. Studium metodyczno-badawcze*, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005.
- Lipska E., *Muzyka 2*, WSiP, Warszawa 1989.
- Maszke A.W., *Tok przygotowywania badań*, [w:] *Podstawy metodologii badań w pedagogice*, (red.) S. Palka, GWP, Gdańsk 2010.
- Murzyn A., *Wokół Kena Robinsona kreatywnego myślenia o edukacji*, Impuls, Kraków 2013.
- Natorff A., *Popularyzacja osiągnięć plastycznych dzieci i młodzieży*, WSiP, Warszawa 1988.
- Popek S.L., *Psychologia twórczości plastycznej*, Impuls, Kraków 2010.
- Rubacha K., *Metodologia badań nad edukacją*, WAiP, Warszawa 2008.
- Sacher W.A., *Pedagogika muzyki. Teoretyczne podstawy powszechnego kształcenia muzycznego*, Impuls, Kraków 2012.
- Sacher W.A., *Sluchanie muzyki i aktywność artystyczna dzieci*, Impuls, Kraków 1999.
- Szuścik U., *Kształtowanie percepcji wzrokowej jako stymulator działań plastycznych dziecka*, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Cieszyn 1999.
- Szuścik U., *Muzyka stymulacją aktywności plastycznej. Z doświadczeń kształcenia plastycznego dzieci i studentów*, [w:] *Z teorii i praktyki wychowania muzycznego*, (red.) H. Danel-Bohrzyk, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1997.
- Szuścik U., *Program autorski z zakresu kształcenia plastycznego dziecka w młodszym wieku szkolnym*, Muza Szkolna, Warszawa 2000.
- Żylińska M., *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Wyd. Nauk. UMK, Toruń 2013.

Abstrakt

W wychowaniu współczesnego człowieka szczególnie doniosłą rolę przypisuje się sztuce. Integralne, całościowe rozumienie sztuki i jej wychowawczego oddziaływania pozwala na stwierdzenie, że sztuka ma dziecku wiele do zaoferowania. Uczestniczy w kształtowaniu jego intelektu, wrażliwości, kreatywności, wyobraźni i postawy twórczej, które stanowią niewątpliwie największe skarby każdej jednostki i powinny być pielęgnowane i rozwijane od pierwszych lat jej życia.

Różnorodne podejścia do twórczości dzieci oraz próby stymulacji ich rozwoju plastycznego są przedmiotem badań wielu polskich i zagranicznych pedagogów (S. Popek, I. Wojnar, U. Szuścik, S. Szuman, V. Lowenfeld, P. Wallon i inni), dlatego zainteresowanie tym tematem potwierdza ważność problemu zawartego w niniejszym opracowaniu. Jego rozwiązanie sprowadzało się do ustalenia, czy intensyfikacja procesu dydaktyczno-wychowawczego dzieci 7-letnich poprzez inspirowanie wyobraźni bodźcami w postaci muzyki instrumentalnej uczyni proces działania twórczego aktywniejszym, bardziej interesującym dla ucznia, a także skuteczniejszym z uwagi na ostateczny jego efekt. Zasadniczą metodą badań jaką zastosowano w prezentowanej pracy był naturalny eksperyment pedagogiczny. W przypadku tego eksperymentu oparto się na kanonie jedynej różnicy. Zastosowano również technikę obserwacji skategoryzowanej oraz technikę wywiadu *ex post*.

Na podstawie uzyskanych wyników badań można przyjąć, iż stymulacja aktywności plastycznej bodźcami słuchowymi w postaci programowej muzyki instrumentalnej wzbogaca jakość wytworów plastycznych dzieci 7-letnich. Zajęcia plastyczne o charakterze integracyjnym są korzystniejsze dla dzieci ze względu na fakt, iż w większym stopniu rozwijają inwencję twórczą autora pracy plastycznej oraz kształcą jego wrażliwość artystyczną i procesy poznawcze (spostrzeganie, myślenie, wyobraźnię). Pobudzają zatem różne sfery aktywności dziecka, co sprzyja harmonijnemu i wszechstronnemu rozwijaniu osobowości.

Słowa kluczowe: muzyka instrumentalna, twórczość plastyczna, postawa twórcza, integracja muzyki z plastyką, edukacja wczesnoszkolna.

Instrumental Music and Its Influence on the Quality of the Artistic Output of Seven-Year-Old Children – a Research Report

Abstract

In the education of modern man a particularly important role is attributed to art. An integrated, holistic understanding of art and its educational impact leads to the conclusion that it has a great deal to offer children. It contributes to the development of their intellect, sensitivity, originality, imagination and creative attitude, where these are without doubt the most valuable attributes of each and every individual, which should be nurtured and developed right from the very first years of life. The various ways in which one can approach the creative activities of children and try to stimulate their artistic development have been the subject of research by numerous Polish and foreign pedagogues (S. Popek, I. Wojnar, U. Szuścik, S. Szuman, V. Lowenfeld, P. Wallon, and others), and such an interest in the topic confirms the importance of the particular issue addressed here. The latter centres on the problem of determining whether or not intensifying the educational process by stimulating the imaginations of seven-year-olds with instrumental music results in a more active approach to the creative process itself – one in which pupils are more involved, and which is more effective from the point of view of its ultimate results.

The essential research method used in this thesis has been the natural pedagogical experiment. The experiment mentioned was based on the canon of difference. Another applied technique has been the categorized observation as well as the *ex post audit* technique. On the basis of research results it could be acknowledged that the artistic activity stimulation in the form of instrumental music helps to enrich the quality of artistic work of 7-year-olds. Art classes of the integration nature are more beneficial to children due to the fact of developing creativity of the author's art work and developing his artistic sensitivity and cognitive processes (perception, thinking, imagination). Therefore they stimulate different child's activity spheres which foster the harmonious and comprehensive personality development.

Keywords: instrumental music, creative work in the plastic arts, creative attitude, integration of music with the plastic arts, early-school education.

Raporty z badań/Case Reports

Adres do korespondencji/Address for correspondence:
Dr Martyna Szczotka
Akademia Ignatianum w Krakowie
Instytut Nauk o Wychowaniu
Katedra Dydaktyki i Wczesnej Edukacji Dziecka
e-mail: martyna.szczotka@ignatianum.edu.pl